

Månadsbrev till Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby

Januari 2012

Kära vänner,

Vi har just firat en av årets största fester, så omtumlande att den pågår i tretton dagar! Med sina två poler – juldagen och trettondedag jul eller epifania – drar julen in oss i ett ofattbart mysterium: *Gud blir människa*. Ett par dagar innan jul läste vi berättelsen om Simsons födelse i Domarboken, och hörde ängeln som förebådade den säga till Manoach: "Varför frågar du vad jag heter? Mitt namn är ofattbart."¹

Händelsen ur Domarboken är en Kristusprofetia. Därför läses den strax före jul. Ofattbar är hans namn. Outgrundlig den Oskapades födelse i Betlehem. Outsäglig den Eviges födelse i människohjärtat. "Hur skall detta ske?"², frågar vi med Maria och får samma svar av ängeln: "Helig Ande skall komma över dig."³

Anden är det gudomliga leendet som upplyser den heliga natten. Har vi aldrig förstätt det tidigare, gör vi det när vi firar denna natt: Guds stora längtan är att göra människan lycklig! *Är ni lyckliga nu?* säger han och placerar henne i paradiset vid skapelsen. Paradiset är ren och oförställd lycka. Men människan väljer inte glädjen – hon väljer bort den. Därför drivs hon ut ur paradiset, som vi påminns om i Basileiosliturgin, bort från glädjens hemort. Från den stunden pågår Guds outtröttliga kamp att återge oss glädjen. Nu är stunden inne: "Jag bär bud till er om en stor glädje, en glädje för hela folket."

*

Deltagandet i julens gudstjänster levandegör hur det är *firandet* av tron som på ett oöverträffat sätt öppnar dess rika skattkammare. Sambandet mellan att fira gudstjänst och att bevå sin tro kan knappast överskattas. Därför är gudstjänsten en viktig del av vår kommunitets regel. I det löfte vi ger förpliktar vi oss att varje vecka fira en eukaristisk gudstjänst. Men även tidebönen, som vi ber dagligen, är till sin form en gudstjänst. Nu är jag medveten om att många av oss inte har fördelen av att kunna be tidebönen tillsammans med andra utan är hänvisade till att be den i vår egen kammare. Men även då är vi del i en gudstjänst som pågår över hela jorden. Här kan det ibland vara en hjälp att be sina tideböner på samma tider som de beds, inte bara i Bjärka-Säby men på många andra platser. På det sättet påminner jag mig om att jag deltar i en världsvid gudstjänst, om än jag är ensam i rummet. Detta är dock inte möjligt när det kommer till eukaristin – den förutsätter alltid den fysiska samlingen omkring Herrens bord tillsammans med andra.

¹ Dom 13:18

² Luk 2:34

³ Luk 2:35

I våra gudstjänster på Bjärka-Säby har vi under den gångna adventstiden tagit i bruk en provupplaga av vårt nya *psalterium*. Det är ett stort och viktigt steg, och jag skulle därför vilja ägna årets första brev åt att dela några tankar kring tideböerna i allmänhet och det nya psalteriet i synnerhet, eftersom ni kommer att möta det när ni besöker Bjärka-Säby framöver. Så småningom kommer det ju också att finnas tillgängligt för bruk utanför gudstjänsterna på Nya Slottet.

*

Under årets alla dagar är tideböens gudstjänst en oavbruten påminnelse om att frälsningshistorien inte bara hör till det förflutna. Den är en ständigt närvarande verklighet. I gudstjänsten sammanfaller evighetens presens med vårt jordiska nu varje gång vi säger ”i dag”. Liturgin är bärare av fullheten av den ”den tro som en gång för alla har anförtrotts de heliga”.⁴ Genom tideböerna förs vi steg för steg djupare in i trons mysterium, längre in i Kristi hemlighet. Inget undgår oss om vi deltar regelbundet i kyrkans gudstjänst. Tillsammans med eukaristin är firandet av tideböerna därför en av de viktigaste vägarna på vilka vi låter våra liv sammanflätas med Jesu liv och därmed växer i vår tro.

Tideböens liturgi har en kärna bestående av Psaltarens psalmer, samt ett antal ”sånger” ur Gamla och Nya Testamentet, de mest kända är Sakarias lovsång, Marias lovsång och Symeons lovsång. Kyrkan har sedan mycket länge i sin gudstjänst igenkänt hur vissa psaltarpsalmer, liksom andra sjungna avsnitt ur bibeln, är särskilt lämpade för olika tider under dagen och olika dagar i veckan, liksom olika perioder på året. Detta levandegörs inte minst genom valet av antifoner, som skänker tideböerna den aktuella timmens, dagens och tidens liturgiska färg. Det förstärks ytterligare genom valet av hymner, bibeltexter, responsorier och böner som är en del av tideböens liturgi.

Psaltarens rikedom blir ännu större när vi upptäcker hur den är en bönbok för dagens olika tider, veckans olika dagar och årets olika fastor, fester och minnesdagar. Vissa psaltarpsalmer beds på morgonen, andra på kvällen. De så kallade passionspsalmerna återkommer alltid på fredagen, men också under passionstiden. Psalmer med ett uppståndelsetema sjungs på söndagen och i påsktiden. På högtider som jul och epifania, Kristi himmelfärd, pingst och Kristi förklaring svarar valet av psalmer som används i tideböerna mot den aspekt av frälsningshistorien som firas, något som lyfts fram med hjälp av antifonerna som inramar psalmen.

*

Det liturgiska årets brännpunkt och höjdpunkt är påsken, som kyrkan kallar ”festernas fest”. Den föregås av Stora fastan och följs av påsktiden som kulminerar med pingsten. Den andra stora högtiden under året är julen, som hör ihop med epifania (trettondedag jul). Den förbereds av adventstiden och följs av jultiden och tiden efter epifania. Under den övriga delen av året – den andra halvan – firas ingen speciell händelse i Jesu liv förutom Kristi förklaring den 6 augusti, en viktig fest som är ett uttryck för det som sker i den kristnes liv varje dag: förvandlingen till större Kristuslikhet.⁵ Hela denna tid på året är en bödens vandring i ljuset av pingsten, en påminnelse om att det kristna livet

⁴ Jud v 3

⁵ 2 Kor 3:18

förverkligas genom ett dagligt mottagande av den Helige Ande. Adventstiden är traditionellt kyrkoårets början, men kan lika gärna ses som kyrkoårets fullbordan, med sin starka betoning av Kristi återkomst. Den är en påminnelse om att "kristendomen börjar med slutet" och att kyrkan finns i världen för att ljuset från framtiden ska upplysa vår väg och vår värld.

*

Den liturgiska veckan börjar i den kristna traditionen på lördag kväll med firandet av söndagens första vesper (eller det som i svensk tradition kallas "helgmål"). Söndagen är på samma gång veckans första och åttonde dag. Som uppståndelsens dag är det fullbordans dag, i Nya Testamentet och den tidiga kyrkan även kallad *Herrens dag*. På denna dag möts den kristna församlingen för att fira eukaristins festmåltid. I den liturgiska traditionen inleds ofta söndagen med en vigilia, en bönevaka, som förbereder den eukaristiska gudstjänsten. Denna förberedelse avslutas i soluppgången med firandet av Herrens uppståndelse, något som i vårt gudstjänstliv i Bjärka-Säby får sitt uttryck när vi varje söndag morgon klockan sju samlas i kapellet för att i en kort tidebön lovsjunga den uppståndne och lyssna till ett av uppståndelseevangelierna. Den tidiga söndag morgonens påminnelse om att "Herren är uppstånden" blir en viktig förberedelse inför den stundande mässan. I söndagens andra vesper kulminerar firandet av Herrens dag och Kristi uppståndelse.

Av veckans övriga dagar speglar valet av psaltarpsalmer i tidebönerna hur torsdagen har ett messianskt tema, fredagen färgas av passionstemat och lördagen av ett skapelse- och pilgrimstema.

*

Den liturgiska dagen har tre huvudtider: kvällen, morgonen och mitt på dagen. I morgonbönen, laudes, sjungs eller läses utöver en inledande hymn, psaltarpsalmer och ett *cantica* från Gamla Testamentet. Därefter läses en text från Gamla Testamentet och en ur evangelierna. Läsningarna är åtskilda av ett responsorium och följs av Sakarias lovsång (*Benedictus*) och de lästa bönerna som på morgonen har karaktär av tacksägelse och förberedelse inför den nya dagen. Därefter sjungs Herrens bön som följs av den avslutande bönen – *kollektbönen* – och välsignelsen.

I kvällens vesper ingår, förutom hymn, psaltarpsalmer och ett *cantica* från Nya Testamentet, en epistelläsning. Den följs av responsorium och Marias lovsång (*Magnificat*). Därefter följer förbönen för kyrkan, världen och aktuella behov, som kan ha såväl fri som läst form. Vespern avslutas, i likhet med morgonbönen, med Herrens bön, slutbön och välsignelse.

I tidebönen under dagen, middagsbönen, reciteras en vers ur dagens evangelium och läses en kort andlig text från kyrkans tradition. På samtliga fastedagar ersätts här responsoriet av ett sjunget Kyrie eleison. Utöver dessa tre huvudtider beds *completoriet*, som avslutar och fullbordar dagens bön. Det följer en ordning där inledningen ger utrymme för eftertanke, rannsakan och syndabekännelse. En hymn och en eller ett par korta psaltarpsalmer följs av ett responsorium och Symeons lovsång (*Nunc dimittis*), innan slutbönen och den avslutande välsignelsen i form av sjungen växelsång.

*

I gudstjänsterna i Bjärka-Säby har vi alltså från första advent 2011 börjat ta i bruk det psalterium, som innebär att tideböerna på ett tydligare sätt återspeglar såväl det liturgiska året, som veckan och dagen. Men framför allt blir nu psaltarpsalmerna genomskinligare för ljuset från evangeliet. Vi hör ännu klarare *Kristi bön* i psalmerna, hans samtal med Fadern, och förnimmer hur vår bön genom Psaltarens ord blir en bön i *Kristus*.

Psalterium kallas en bok som innehåller samtliga psaltarpsalmer, men också ett urval av bibeltexter från Gamla och Nya Testamentet, så kallade *cantica* (= sånger) som i likhet med psalmerna är ordnade så att de kan växelläsas eller sjungas. Åtskilliga av dessa är texter som med stor sannolikhet utgjorde hymner som i Israel, eller den tidiga kyrkan, sjöngs i gudstjänsten precis som Psaltarens psalmer. Ordet psalm, som kommer av grekiskans *psalmos*, syftar till lovsånger framförda till strängospel. I strikt mening betyder ordet "knäppning" i betydelsen att knäppa på strängar. Det kan jämföras med *psaltare* som betyder stränginstrument eller harpa.

Genom vårt nya psalterium – som till att börja med är en provupplaga med avsikt att senare tryckas i en lätthanterlig utgåva – får vi möjlighet att ta samtliga 150 psalmer i bruk i våra tideböer under året. Den viktigaste vägledningen till att be psalmerna i ljuset av Jesu liv och kyrkans tro får vi med hjälp av de nytestamentliga antifonerna som åtföljer varje psaltarpsalm. En *antifon* är en vers eller strof som lyfter fram en sida av psalmens budskap. Traditionellt har ofta någon vers i den aktuella psalmen lyfts ut och fått tjäna som antifon. I vårt nya psalterium tillämpar vi en ordning som fått sitt tydligaste uttryck i Monastero di Bose och det psalterium som har tagits fram där. Under ledning av klostrets prior, Enzo Bianchi, har man valt att i tideböernas psaltarpsalmer konsekvent använda nytestamentliga antifoner. Dessa fungerar som koder till psalmen. Genom att det finns ett antal antifoner att välja på till varje psalm tränger ljuset från evangeliet fram på många ställen i psalmen när antifonerna används. Antifonerna är Kristusnycklar som låser upp de ibland svåra psaltarpsalmerna och får dem att sjunga klart och ljudligt om Kristusmysteriet.

Kyrkan har alltid läst och bett Psaltaren som en Kristusprofetia. Så tolkas och läses Psaltaren av både Jesus och de första kristna på en rad ställen i Nya Testamentet. På pingstdagen citerar Petrus upprepade gånger Psaltaren i sin predikan, och tillämpar dess ord som profetiska utsagor som nu gått i uppfyllelse. När Psaltaren i Apostlagärningarna används i börens form lyder "antifonen": "Du som låtit den Helige Ande säga genom vår Fader David...".⁶ Här fanns en levande tro att Psaltaren var inspirerad av den Helige Ande, och att psalmerna ytterst syftade på Kristus.

Urvalet av antifoner till psalmerna bygger alltså på det arbete som utförts i Bose, där det skett utifrån två kriterier. Som antifoner används dels nytestamentliga verser som uppfyller psalmens profetia. Dels brukas verser som tolkas som ett uttryck för Jesu röst, *vox Christi*, i psalmerna. Till grund för denna tolkning ligger hela den liturgiska traditionen, inte minst ökenfädernas och i deras efterföljd klostrens bedjande läsning av Psaltaren.

⁶ Apg 4:25-26

Ibland hörs i vår tid röster, även från kyrkligt håll, som menar att Psaltaren är alltför svår för nutidsmänniskan för att vara användbar som bönbok i kyrkans gudstjänst. Utan en kristologisk läsning, som kräver övning och tillvänjning, har de som påstår det givetvis rätt. Invändningen motsägs av tron att Psaltaren framför allt är Kristi egen bön. Därför behöver vi ständigt påminnas om detta i vår läsning av Psaltaren. I psalmerna möter vi "Kristus i sin fullhet", *Christus totus*, säger Augustinus. Han beskriver Psaltaren som Kristi kropp i bön – den kropp där Kristus är huvudet och kyrkan är kroppen. Det är denna medvetenhet som de nytestamentliga antifonerna förmedlar. De låter bedjaren förnimma Jesu närvaro i psalmen. Vi ber Psaltaren med Kristus, för Kristus, i Kristus. Så blir Kristi bön den kristnes bön, bedjarens röst blir Jesu röst. Enzo Bianchi skriver: "Den kristne lär sig därmed att bära samma bön inom sig som Kristus själv bar, för att därmed växa till i Kristus." Och han tillägger: "Kristus är den verkliga psalmisten."

Sammanfattningsvis så långt innebär alltså det nya psalteriet fyra stora fördelar:

- 1) *Antifonerna*. Genom dessa Kristusnycklar öppnas otaliga dörrar till evangeliet i varje psaltarpsalm.
- 2) *Tiderna*. Tideböerna får en tydligare prägel av det heliga årets olika skeden. Detta sker dels genom att vi får större frihet att låta urvalet av psalmer överensstämma med den dag och den tid vi befinner oss i, dels genom antifonerna som gör att samma psaltarpsalm kan vara en adventspsalm, en påskpsalm, en Mariapsalm eller en martyropsalm!
- 3) *Helheten*. Psaltaren i sin fullhet – samtliga 150 psalmer – tas nu i bruk i gudstjänsten, medan vi tidigare varit hänvisade till ett urval av psalmer.
- 4) *Sången*. Vi kan nu, tack vare accentueringen av psaltartexterna, sjunga samtliga psalmer och cantica, vilket är det naturliga och något kyrkan alltid gjort. (Ingen skulle väl föreslå att vi i gudstjänsten slår upp den och den psalmen i Svenska psalmboken eller Segertoner och *läser* den tillsammans!)

*

I vårt nya psalterium finns alltså ett antal antifoner att välja mellan till varje psaltarpsalm, det kan ibland vara upp till femton antifoner. Varje psalm har, som redan antytts, antifoner som är särskilt lämpade för de speciella tiderna under året, såsom påsk, pingst, advent, jul, epifania, men också antifoner som kan användas under den långa tiden efter pingst eller i samband med särskilda martyr- och helgondagar. Antifonerna är placerade efter psalmen och numrerade. Siffrorna anspelar inte på någon inbördes ordning bland antifonerna, utan är endast en hjälp vid valet av antifon. I våra gudstjänster anges inte i förväg vilken antifon som kommer att användas till respektive psalm. Valet är förberett av den som leder psalmodin. Denne sjunger i början av psalmen hela antifonen, som sedan omedelbart upprepas av församlingen. I slutet av psalmen upprepar församlingen antifonen. Det innebär att det inte är nödvändigt för var och en att i psalteriet direkt finna den antifon som används; det räcker att lyssna uppmärksamt för att så kunna instämma i upprepningen.

Efter varje antifon finns angivet var i Nya Testamentet den har hämtats. Här har vi i de allra flesta fall använt oss av Bibel 2000, men vid enstaka fall också andra översättningar. Ibland är antifonen inte ett direkt citat av den angivna versen utan anspelar på denna eller är en sammanfattning av den. Vi har dock alltid sökt vara trogna den text som inspirerat antifonen, och har här följt den liturgiska tolkningstraditionen.

Som redan antytts kräver det övning att göra Psaltaren till en kristen bön. I psalteriet är de nytestamentliga antifonerna det viktigaste redskapet i denna övning. Med hjälp av dessa kan den enskilde även bruka psalmerna i sin egen bön och meditation. En sådan övning kan vara att välja ut en psalm, och söka de "nyckelhål" där de olika antifonerna passar in. Ett sätt att gå på upptäcktsfärd med Kristus i Psaltaren!

Den nya psalteriet innebär en praktisk förändring i förhållande till den tidebönsbok vi tidigare använt i våra gudstjänster, genom att psalmerna inte är uppställda intill varandra i varje tidebön. Det är en omställning som till en början kan upplevas som försvårande för bönen, men kompenseras ganska snart genom den större variation, och inte minst precision, med vilken de olika psalmerna nu kan komma till sin fulla rätt under kyrkoåret, liksom i den liturgiska veckan och under dagen. Den provversion som vi nu använder kan dessutom upplevas en aning otymplig genom att psalteriet är placerat i en ringpärm. Så kommer dock endast att vara fallet under en kort övergångsperiod. När vi sjungit igenom psalteriet tillräckligt för att kunna göra de slutliga korrigeringsarna, är avsikten att det trycks i en användarvänlig bok.

Bruket av ett psalterium innebär att tidebörens *ordinarium* – den ordinarie rytm som gudstjänsten följer – med nödvändighet är angivet på ett separat blad. På detta finns en enkel instruktion om hur tidebönen genomförs. Som med mycket annat i livet blir instruktionen överflödigt efter en tids tillvänjning. När psalteriet senare utges i inbunden upplaga kommer det även att innehålla enkla ordningar för dagens olika tideböner.

*

Om några dagar firar vi *epifania*, julfestens krön som vidgar perspektiven. Kristus har fötts till världen för alla människor! Den visionen är en kallelse till oss att i frimodigt vittnesbörd och genom ständig förbön vara Guds och glädjens budbärare i världen. I vår förbön får vi också bära varandra under det nya året. Just här finns något av det mest dyrbara i tillhörigheten till en kommunitet: jag vet att det alltid är människor som tänker på mig i bön!

Så vill jag önska er all kraft och välsignelse under det nya året, och ser fram emot att möta er och höra från er framöver.

I Kristus djupt förbundne,

